

SAMHÄLLSBYGGNADSENHETEN
Kulturmiljö
Elisabeth Ek
Telefon 021-19 50 17
elisabeth.ek@lansstyrelsen.se

Fagersta kommun
Norbergsvägen 19
737 21 Fagersta

Byggnadsminnesförklaring av luftbevakningstornet, Fagersta 3:21, Fagersta kommun

2 Bilagor

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap. 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) Luftbevakningstornet, Fagersta 3:21, för byggnadsminne.

Med stöd av 3 kap 2 § KML meddelar Länsstyrelsen följande skyddsbestämmelser:

1. Luftbevakningstornet och expeditionen/skyddsrummet får inte flyttas eller rivas, vare sig till sin helhet eller delar därav.
2. Byggnaderna får inte byggas till, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
3. Byggnadernas stommar får inte byggas om eller ersättas med andra material.
4. I byggnaderna får planlösning inte ändras och fast inredning inte borttagas, flyttas eller på annat sätt förändras. Med fast inredning menas t ex dörrar, fönster.
5. Byggnaderna ska i samråd med Länsstyrelsen underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att de kulturhistoriska värdena inte minskar. Underhållet ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
6. Det i bilagan markerade skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas eller förändras utan tillstånd från Länsstyrelsen. Området ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets karaktär och utseende inte förvanskas.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till ändring av byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som förändrar ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras samt den dokumentation som behövs.

Detta beslut gäller enligt 3 kap. 21 § KML med omedelbar verkan även om det överklagas.

2013-02-25 beslut. Sh
Kopier till IT: BM-ny. Az
/s

Redogörelse av ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring av luftbevakningstornet i Fagersta blev väckt den 24 februari 2006 av Sten MY Widhe.

Länsstyrelsen utarbetade förslag till skyddsbestämmelser och skyddsområde vilka skickades till Fagersta kommun för synpunkter den 6 juli 2006. Fagersta kommun AU § 65 (2006-10-19) avstyrkte då byggnadsminnesförklaringen med motiveringen att kommunen inte kunde se något användningsområde för tornet och att det var förenat med för stora kostnader att vidmakthålla och underhålla tornet. Kommunen föreslog istället en rivning. Övriga remissinstanser ställde sig positiva till en byggnadsminnesförklaring.

I dialog med kommunen träffades en överenskommelse med Länsstyrelsen om att bevilja statliga bidragsmedel för restaureringsåtgärder på luftbevakningstornet, Länsstyrelsens beslut från den 23 oktober 2008 och den 15 juni 2009, dnr 434-11357-08. Bidragsmedlen finansierade merparten av kostnaderna. Restaureringsarbetena som genomfördes under 2010 var mycket omfattande och har säkerställt tornets tekniska status för lång tid framöver.

Fråga väckt om luftbevakningstornet aktualiserades igen efter färdigställda renoveringar. Den 23 januari 2013 inkom Fagersta kommun med yttrande över Länsstyrelsens förslag till skyddsföreskrifter. Kommunen ställde sig positiv till en byggnadsminnesförklaring men framförde en erinran över skyddsområdets utbredning. Kommunen föreslog en begränsning av området till att gälla endast öster om Benns väg.

Motivering

Tillämpliga bestämmelser

Av 3 kap. 1 § KML framgår bl.a. att en byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i en kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Vidare framgår av 2 § i samma kapitel att när en byggnad förklaras för byggnadsminne, ska länsstyrelsen genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnaden ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras. Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

I 3 § anges att skyddsbestämmelser ska så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde. Hänsyn ska tas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål.

Historik

Fagersta Bruk AB var under kriget en stor krigsmaterialleverantör. Bolaget producerade bl.a. granathylsor och gevärspipor. För att försvara industrin fanns ett antal luftvärnsbatterier placerade runt industriområdet. För att kunna vägleda dessa tog bolaget 1943 initiativet till att uppföra ett luftbevakningstorn på berget nordost om staden. Man kontaktade arkitekten Cyrillus Johansson, som redan tidigare hade ritat ett antal byggnader åt bruket, och bad honom ta fram ritningar. I juni 1944 stod tornet färdigt. Det kom dock nästan aldrig i bruk eftersom kriget hade börjat gå mot sitt slut och bombningar av industrin inte längre verkade troliga.

Beskrivning

Luftbevakningstornet

Tornet är ca 26 m högt. Det är murat av gult fasadtegel på gjuten grund. I muren är små gluggar ursparade. Upptill finns en rund plattform med en åttkantig bevakningskur med fönster och glasad dörr. Kuren är täckt med ett toptak krönt med en spira. På den sitter en kula två korslagda järnringar samt en kullagrad vindflöjel. Plattformen har ett skyddsräcke av rundjärn.

Inne i tornet finns en trappa av stålslipade cementblockssteg. Ca 2 m från betongdäcket avslutas trappan och en stege av järn leder upp till vaktkuren. Stegöppningen i golvet har ett enkelt räcke på två sidor samt en järngrind.

Expedition/skyddsrum

Intill tornet finns en mindre betongbyggnad med pulpettak. Den har använts som expeditjonslokal och skyddsrum.

Kulturhistoriskt värde

Bevakningstornet är troligen det enda i Sverige som ritats av en arkitekt – Cyrillus Johansson (1884-1959). Han är en av Sveriges främsta arkitekter med många uppmärksammade byggnader runt om i Sverige. Han fungerade som företagsarkitekt åt Fagersta Bruk och har uppfört ett flertal byggnader i staden. I enlighet med hans speciella stil med orientaliska inslag så är tornet uppfört som en minaret. Tornet har ett stort estetiskt värde och verkar genom sin unika funktion och utformning som en identitetsskapande byggnad för staden.

Byggnaden visar tydligt dåtidens konstruktivistiska byggande med bl.a. trappstegselement i betong. Både i materialval och konstruktion är kvaliteten hög vilket är utmärkande för försvarets anläggningar från denna tid. Tornet är bevarat i helt ursprungligt skick.

Tornet byggdes som en del av beredskapstidens luftförsvar med optisk flygspaning. I detta fall ingick tornet i Fagersta Bruks industriluftskydd som var uppbyggt för att skydda fabriken krigsproduktion. Tanken var att man från sitt upphöjda läge skulle kunna se inkommande fiendliga flygplan och att utifrån dessa observationer kunna ge vägledning åt de luftvärnsbatterier som omgav bruket. Tornet bemannades av frivilliga "tornsvälar" som turades om att hålla utkik. I dag kan man ännu i tornet uppleva hur det måste ha varit att spana ut över nejderna i jakt på fiendligt flyg för att i så fall rapportera det vidare för att få fart på flyglarm och luftvärnskanoner. Detta ger tornet ett viktigt pedagogiskt värde som en bevarad del av en historisk process.

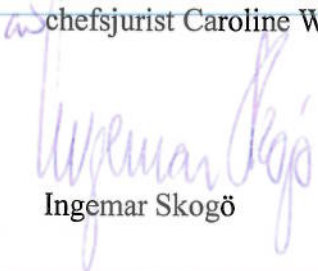
Länsstyrelsens bedömning

Av beredskapstidens ca 1 200 luftbevakningstorn finns idag nästan inga bevarade. Tornet är det enda arkitekturritade och har en helt unik utformning som minaret. Detta gör att tornet måste betraktas som mycket sällsynt, även i ett nationellt perspektiv.

Länsstyrelsen anser att luftbevakningstornet i Fagersta väl uppfyller kraven i 3 kap 1 § KML-, dvs tornet är synnerligen märkligt genom sitt kulturhistoriska värde – och ska därför förklaras som byggnadsminne. Vad Fagersta kommun anfört om skyddsområdets utbredning föranleder inte Länsstyrelsen att göra någon annan avgränsning än den som framgår av den till detta beslut fogade bilagan med skyddsområdet markerat.

Detta beslut kan överklagas till Förvaltningsrätten i Uppsala, bilaga 2 (formulär nr 29 A).

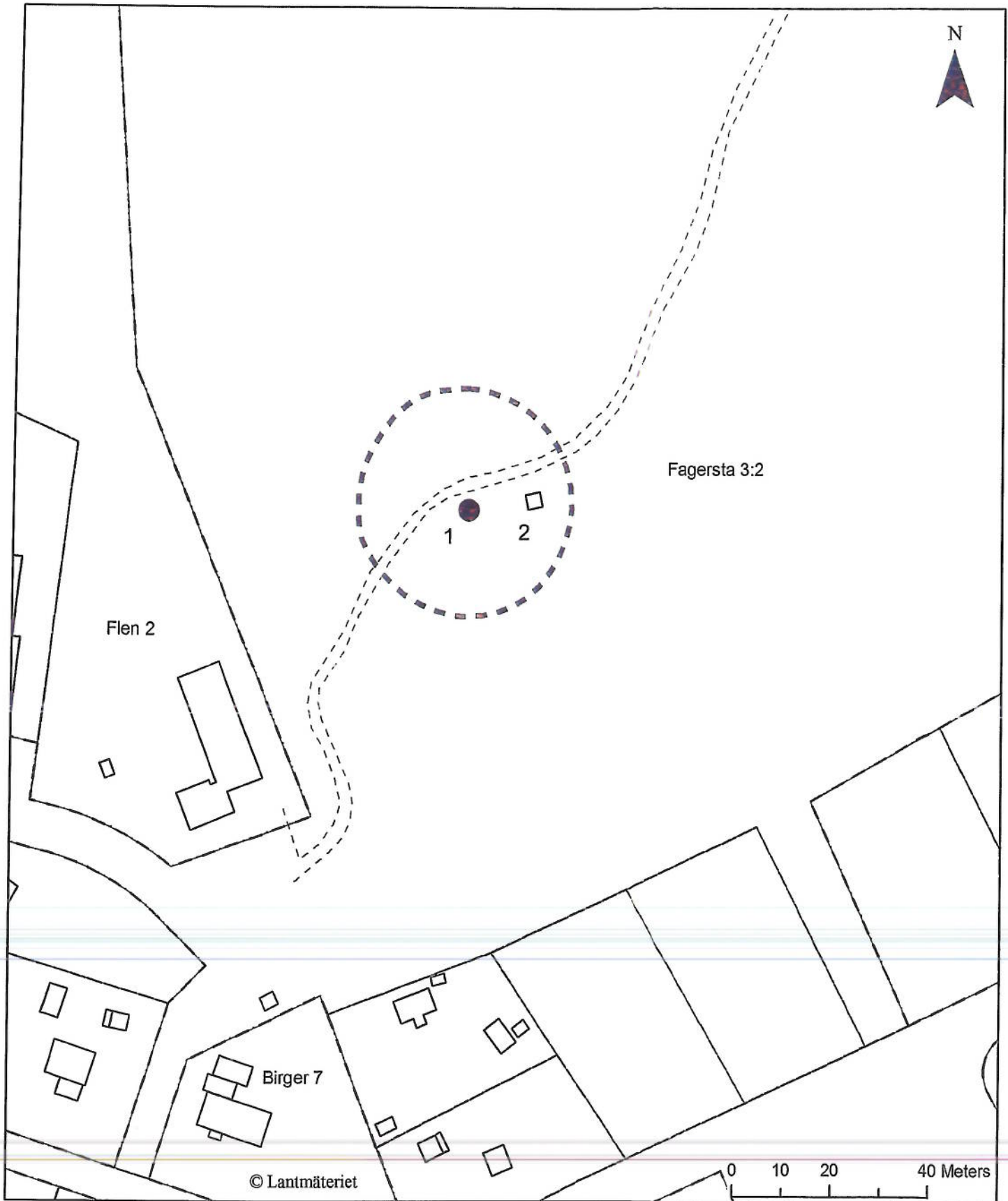
I ärendets slutliga handläggning har deltagit
Landshövding Ingemar Skogö, beslutande,
antikvarie Elisabeth Ek, föredragande och
enhetschef Christer Alzén samt
chefsjurist Caroline Wall.

Ingemar Skogö

Elisabeth Ek

Bilaga:
Översiktskarta över skyddsområde
Överklagandehänvisning (Formulär 29A)

Kopia till:
Riksantikvarieämbetet
Västmanlands läns museum
Sten MY Widhe, Kolargränd 6, 737 46 Fagersta

Hänvisning till skyddsbestämmelse

- 1 Luftbevakningstorn
- 2 Expedition/skyddsrum

Skala 1:1 000

Teckenförklaring

- Väg
- ■ Gräns för skyddsområde
- Fastighetsgränser